

ARNE S LUNDBERG:

Kris i oljeförsörjningen

Samma dag i juni som bensinpriserna höjdes i Sverige och en ransonering av både bensin och eldningsolja diskuterades på alla håll, förekom en tidningsrubrik "Sverige kan översvämmas av olja". Vad skall man tro och hur kan man veta? De flesta uttalanden, optimistiska eller pessimistiska, verkar vara partsinlagor. Svensk Tidskrift har vänt sig till en av vårt lands verkliga och självständiga kännare på området, envoyén Arne S Lundberg. Han klargör i denna artikel den internationella oljesituationens utomordentliga allvar.

Vad skall allmänheten tro? Ena dagen oroande uppgifter i massmedia om oljebrist, andra dagen tröstande artiklar om de väldiga möjligheterna att finna mer olja i världen och stora siffror för de sannolika reserverna i oprospekterade områden.

Tom i de mest oroande globala prognoserna finns på vissa punkter antaganden, som är för optimistiska. Statistiker, som gör dessa prognoser, nöjer sig nämligen i allmänhet med uppskattningar av de tekniska produktionsmöjligheterna på olika håll under perioden 1985–1995. De gör sedan en allmän reservation för att kanske förmåga och vilja att nå dessa produktionsmål på olika håll kan saknas. Men de vågar inte säga ut, att det sannolika är att de politiska hämningarna kommer att bli mycket allvarliga.

Just nu börjar prognosmakarna ompröva antagandena för utvecklingen i U-länderna i två avseenden: Dels kan den ekonomiska utvecklingstakten i en rad länder vara underskattad, dels synes i inledande industrialiseringsskeden energiförbrukningen växa snabbare än bruttonationalprodukten och inte väsentligt långsammare, som man i genomsnitt antagit i senare prognoser. Spareffekterna i industriländerna kan vara för optimistiskt beräknade. I varje fall gäller för perioden 1974–1978, att besparingarna bortsett från lågkonjunktoreffekten ligger under en procent per år. I fjol ökade världen oljeförbrukningen med 3–3,5 %. Den i särklass viktigaste parameter, som påverkar efterfrågan, är den ekonomiska tillväxten, och ingalunda hittills registrerade spareffekter. Världen kan komma att pendla mellan två otrevliga alternativ: Energibrist eller

starkt hämmad ekonomisk utveckling med de sociala och politiska konsekvenser detta medför.

Oktober 1972 – september 1973 steg världens oljekonsumtion med 8 milj fat per dag (ca 400 milj ton per år) att jämföra med Saudiarabiens produktionstak på 8,5 milj fat som i sommar tillfälligt höjts. Under den internationella högkonjunktur, som orsakade denna våldsamma ökning av oljeefterfrågan, rusade Saudiarabiens oljeproduktion upp med 5 milj fat per dag. Detta var lätt att åstadkomma. Trycket i de oljebärande lagren uppgick på sina håll ursprungligen till över 200 atmosfärer. Oljan sprutade upp. Den stora produktionsökningen medförde trycksänkningar, i vissa fall ned till eller under de gränser, då risk föreligger att oljekällorna blir delvis förstörda. Effekten av trycksänkningen kan bli, att mängden långsiktigt utvinningsbar olja i en formation minskar. Denna rovdrift skulle, oberoende av motiven för oljeembargot, ha lett till att den saudiarabiska regeringen ingripit med restriktioner mot Aramco, det konsortium av multinationella oljebolag, som då hade koncession på oljeproduktionen och numera har ett managementupdrag.

Varje oljeförande struktur, varav det finns många i varje oljeländ, företer sedan produktionen börjat vanligen följande produktionsprofil. Först två, tre år innan toppproduktion uppnås, sedan ett par, tre år av oförändrad produktion och slutligen successiv minskning av produktionen. I jättestrukturer kan högproduktionsperioden vara längre. Shahan kände väl till att de iranska

oljefältens livslängd var kort. Han ville därför satsa på kärnkraftutbyggnad i stor skala.

Khomeiny-regimens deklarerade politik att långsiktigt minska produktionen i Iran till något mer än hälften av produktionen före krisen beror ingalunda endast på att man vill ha en långsammare industrialisering och mindre rustningsutgifter. I Iran pågick någonting, som kan karakteriseras som rovdrift. Landet är i stort sett färdigprospekterat och utsikterna för ytterligare fynd små. Om shahens produktionsnivå hade uppehållits, skulle landet i mitten av 80-talet ha nått den punkt, där kvarvarande oljereserv var 15 årsproduktioner. Det är den punkt, där det i många oljeländer är tekniskt omöjligt att undgå fortlöpande produktionsminskning.

Exemplet Saudiarabien

I Saudiarabien ser det idag ut så här. Hamnstaden Jeddah har från 1975 till nu vuxit från 300 000–400 000 invånare till 1,2 miljoner. Huvudstaden Riad är också en enda stor byggnadsplats. Man bygger vägar och gator för den enormt ansvallda biltrafiken, administrationsbyggnader, hotell, bostäder, sjukhus, skolor. Man söker också bygga upp framtidsindustri, men det går inte så fort, därför att landets naturliga förutsättningar är, med undantag för oljetillgångarna, svaga. Man har väldiga kapital placerade utomlands, i huvudsak på bankräkningar till låg ränta och med den ofrånkomliga urholkningen av pengarnas värde genom inflation. Man har importerat inemot 1,5 miljon utlåningar till ett land, vars infödda befolkning ligger under 5 miljoner. Varken det höga

investeringstempot, de ökande utlandsplaceringarna av kapital eller den snabba förbrukningen av oljereserverna är ett nationellt intresse. Ledande saudier har upprepade gånger sagt, att landet offerar sig för att undvika att världen får en oljekris med åtföljande prishöjningar på energi och internationella ekonomiska svårigheter. De har rätt. Vilket land uppoffrar i längden sina nationella intressen för att rädda världen?

Tyvärr finns det fler allvarliga inslag i bilden. I de kvalificerade prognoserna för världens energibalans har ofta beräknats, hur mycket Saudiarabien, som har en fjärdedel av världens kända oljereserver, skulle behöva producera 1985 och 1990 för att efterfrågan på olja skall kunna tillfredställas. Nedan ges siffror ur några prognoser för den ur västvärldens synpunkt erforderliga produktionen vid olika tidpunkter:

CIA	1988	19–23 milj fat per dag
Exxon	1990	17,1
Texaco	1990	18
Aramco	1985	14
WAES	1990	20

Det officiella långsiktiga mål som Saudiarabiens regering tidigare angivit, var 16 miljoner fat per dag. I föl sänktes denna övre gräns till 12. Men dit är vägen lång. Det kräver väldiga investeringar för produktionsborrning, vatteninjektion i formationerna, gasfrånskiljning och avsaltning av oljan. Av tekniska skäl blir produktionen allt dyrare. Alltjämt gäller, att medel för dessa investeringar skall genereras inom Aramco. Aramco uppger att detta icke är möjligt. Är

det sannolikt, att regeringen skjuter till medel för dessa investeringar i syfte att höja produktionen högt över vad som ligger i det nationella intresset?

Med hänsyn till att meningarna inom landet går alltmer isär ifråga om vad som kan vara en acceptabel produktionsnivå är min personliga bedömning pessimistisk på den punkten.

Saudiarabien har idag en uthållig produktionskapacitet på omkring 10 miljoner fat per dag. Landet förmår icke längre genom hot om produktionsökning avhålla "hökar-na" bland OPEC-länderna från att genomdriva prishöjningar.

Hur verkligheten ser ut

Utrymmet medger icke en genomgång land för land av såväl OPEC-länder som oljeländer utanför OPEC. Följande omdömen är emellertid baserade på några års uppföljning av tillgängliga uppgifter beträffande produktionsläget. Låt mig då först slå fast, att balansen mellan tillgång och efterfrågan på olja under 80-talet har föga att göra med oljereservernas totala storlek, ännu mindre med frågan om nya fynd av olja eller med tänkbara reserver inom hittills oprospekterade områden. Nu gjorda fynd kommer icke upp i kapacitet förrän under andra hälften av 80-talet och i många fall icke förrän på 90-talet. Låt mig i första hand begränsa mig till kapacitetsfrågan under den tämligen väl överblickbara perioden till 1985.

Likaväl som bostadsmarknaden i en stad inte fungerar, om antalet bostäder är lika med antalet bostadssökande, så fungerar

ingen internationell råvarumarknad störningsfritt, om exakt global balans råder. Marknaden kan icke liknas vid kommunicerande kärn. Kvaliteter, transportrelationer, kommersiella relationer och tekniska omständigheter gör att vid total balans måste brist uppstå punktvis. Just nu befinner vi oss i ett läge, där konsumtionen med en eller annan procent överstiger produktionen. Vi har sålunda lärt oss, att det inte finns överkapacitet, som klarar en störning av Iran-typ. Det är Saudiarabien, Dubai och Kuwait som har vissa marginaler, som de icke idag vill utnyttja.

Vad händer på efterfrågesidan? I flera år har kapacitetsinvesteringar i industriländernas näringsliv legat på mycket låg nivå.

Men världsekonomin växer, och det kan uppstå en situation, då kapaciteterna är utnyttjade i många branscher och en investeringskonjunktur sätter in. Det finns emellertid inte reservkapacitet inom oljeproduktionen för att möta ens en hälften så stark uppgång i oljefterfrågan, som uppstod i konjunkturuppgången 1972-73. En begynnande sådan uppgång skulle snabbt leda till energiförsörjningssvårigheter och besvärliga prisrörelser. Det är osannolikt, att en kraftig och i industriländerna samtidig högkonjunktur kan inträda under 80-talet. Den kan komma att kvävas i sin linda.

Enligt en sammanställning inom International Energy Agency av 78 kvalificerade prognoser, skulle – om hänsyn tas till Irans deklarerade produktionsmål – OPEC-länderna 1985 behöva producera ca 8 miljoner fat per dag utöver vad de producerade före Iran-krisen. Det går inte att upptäcka capaci-

tetsinvesteringar eller policydeklarationer i OPEC-länderna som tyder på att en så stor ökning kommer till stånd. Nordsjön och Alaska räcker inte långt. Mexico har den största möjligheten att öka, men en snabb ökning där strider mot hittills uttalad policy, i varje fall med avseende på 1985.

Världen har kommit i en situation av prekär oljebalans. Enligt prognoserna skulle detta tillstånd inträda någon gång mellan 1985 och 1995. Nu är vi där. Enligt prognoserna skulle knapphetsläget sedan visa en tendens att förvärras, om regeringarna inte för en betydligt kraftfullare energipolitik än hittills. Lågkonjunktur och möjligen ett eller annat glädjeämne på produktionssidan kan göra, att perioder av bättre balans än för närvarande kan tänkas inträda. Det mest glädjande som kunde hända vore om USA kraftigt skärpte sin energipolitik. Det har kongressen hittills motsatt sig på grund av risken för ökning av den redan höga inflationstakten. Någon annan stor positiv chans har jag svårt att upptäcka.

Situationen är ingen större överraskning för den som mera i detalj intresserat sig för produktionsförutsättningarna på olika håll. Det tillfälliga bortfallet och den permanenta sänkningen av Irans produktion har gjort sjukdomens symptom tydliga och förkortat den tid vi har på oss att förebygga allvarliga svårigheter.

Sveriges läge

En delegation, tillsatt av regeringen, föreslog i maj olika åtgärder, bl a förberedelser för ransonering, om vårt försörjningsläge

under året inte kan förbättras, inte minst genom uppbyggnad av lager som är alltför små för att vi skulle klara ännu en sträng vinter. Jag skall här inte upprepa vad som säges i denna rapport. Där förekommer inga överord. Snarare är formuleringarna som i de flesta fall i offentliga utredningar rätt dämpade.

Om Sveriges läge vill jag blott erinra, att vi och Japan har det största oljeberoendet, nämligen omkring 70 procent av vår energitillförsel. Vi har större utgifter per invånare för oljeimport än något annat land och drabbas därför hårdast av prishöjningar. Vidare har vi till cirka en tredjedel av vår oljeimport levat på tillfällighetsmarknaden för raffinaderiprodukter och råoljeköp. Att komma över till stabilare försörjningsförhållanden är svårt och tar i varje fall avsevärd tid. Skulle det internationella läget bli sämre än dagens, är våra risker större än de flesta andra länders.

Enligt Bygghöjningsgruppen kan solenergens tekniska och ekonomiska sidor bedömas först 1985, enligt Nämnden för energiproduktionsforskning ligger det likadant till

med vindkraften. Torv och energiskog utgör inga snabba eller stora alternativ. Beträffande kol finns inga ståndpunktstaganden i miljöfrågorna, som är föremål för årslånga utredningar. Till kärnkraften kan svenska folket eventuellt säga nej. I den nämnda regeringsdelegationens rapport säges, att en informationskampanj är nödvändig för att allmänheten ska få klart för sig, hur verkligheten ser ut. Den som i flera år har försökt varna för utvecklingen på oljeområdet har funnit, att åhörarna låtit orden gå in genom ena örat och ut genom det andra. Kanske skulle en ransonering och ytterligare prishöjningar kunna skapa den opinion, som är förutsättningen för att statsmakterna skall kunna åstadkomma något mer än utredningar.

I förhållande till de hotande omständigheterna i omvärlden råder ett beklämmande tillstånd av förvirring och handlingsförlamning i fråga om vår energiförsörjning. Det vore inte så farligt, om detta gällde endast Sverige. Ett liknande tillstånd i en rad andra länder och inte bristen på resurser är huvudmomentet i den internationella hotbilden.